

Psühhiaatria

ARPS 01.067

Veiko Vasar, Anu Aluoja, Jüri Liivamägi

<http://www.kliinikum.ee/psyhhaatrikliinik/>

veiko.vasar@kliinikum.ee

Psühhiaatria

Psühhiaatria on arstiteaduse eriala, mis käsitleb psüühikahäirete levikut, etiopatogeneesi, kliinilisi avaldumisvorme, diagnostikat, ravi, rehabilitatsioon ja ennetamist.

kliiniline psühholoogia on üks rakenduspsühholoogia valdkondi /magistriõpe/ käsitleb tervise, haiguse, ravi ja raviprotsessis osalejatega seotud psühholoogilisi probleeme.

- **Psühhiaater** /sh laste- ja noorukite psühhiaatria/
- **Kliiniline psühholoog** / logopeed, eripedagoog/
- **Psühhiaatriaõde**
- **Sotsiaaltöötaja**
- **Tegelusjuhendajad** /hooldus-rehabilitatsiooni asutused/

Psühhiaatria kursuse eesmärk on:

1) omandada alljärgnevaid teadmisi olulisemate psüühikahäirete:

- levikust,
- etiopatogeneesisist,
- avaldumisviisidest [psühhopatoloogia];
- diagnostikast;
- psühhiaatrilise abi korraldust;
- ravist;
- psüühikahäiretega isikute rehabilitatsioon ja hooldus;
- psüühikahäirete ennetamisest;
- ravi ja rehabilitatsiooni reguleerivatest seadustest;

2) omandada praktilisi oskusi alljärgnevates tegevustes:

- psüühikahäirete uurimisvõtted;
- psüühilise staatuse koostamine ja diagnoosi vormistamine;
- olulisemate psüühikahäirete diagnostika ja diferentsiaal-diagnostika;
- raviplaani koostamine;

Eesmärk II

[Kliiniline psühholoogia ja psühhoteraapia]

1) **on omandada alljärgnevaid teadmisi:**

- 1) isiksuse teooriad;
- 2) psühholoogilistest uurimisvõtetest;
- 3) inimese tervist mõjustavad psühholoogilised tegurid;
- 4) psüühikahäirete psühholoogilised mudelid ja seletused;
- 5) peamised psühhoteraapia koolkonnad;

2) **omandada alljärgnevaid oskusi:**

- 1) elementaarsed psühholoogilised uurimisvõtted;
- 2) psühhoterapeutilised suhtlemisoskused;
- 3) toetav psühhoteraapia.

<http://www.kliinikum.ee/psyhhiatriakliinik/>

- 1. Kordamisküsimused (ver. 30.09.03);**
- 2. Seminarid ja praktikumid**
- 3. Õppematerjalid**

Kliiniline psühholoogia – kirjalik kontrolltöö
Eksam: kirjalik valikvastustega test

Õpikud ja käsiraamatud

J. Lönnqvist, M. Heikkinen, M. Henriksson, M. Marttunen, T. Partonen (toim.). **Psühhiaatria**. Tõlge eesti keelde. Medicina, 2000, 663 lk.

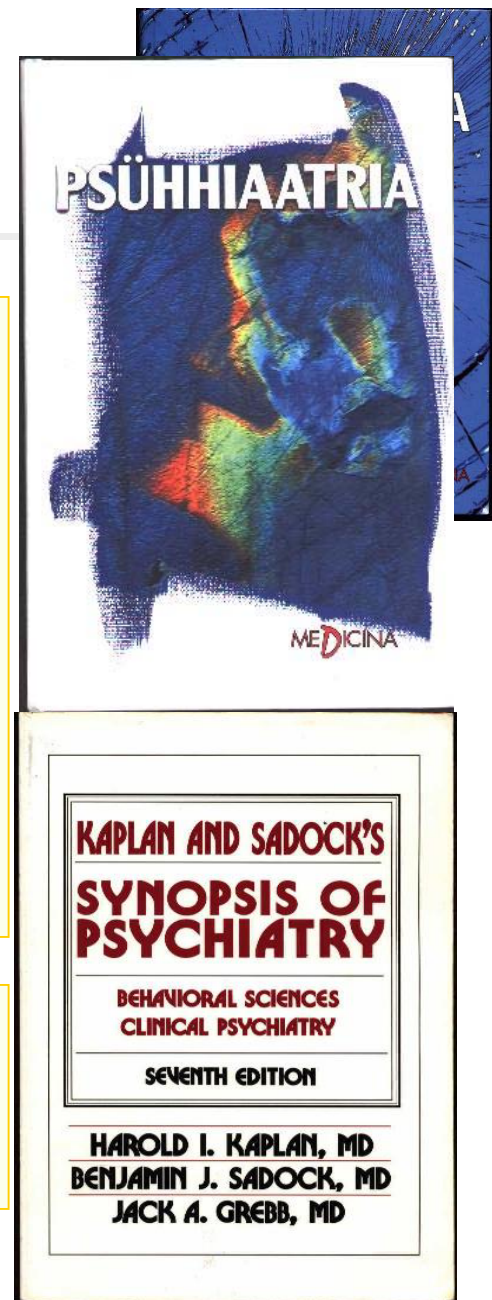
Kaplan and Sadock's. **Synopsis of Psychiatry.**

Philip G. Janicak. **Handbook of Psychopharmacology.** 1999. 391 lk.

Stephen M. Stahl. **Essential of Psychopharmacology.** Neuroscientific basis and Clinical Applications. 1996. 380 lk.

Õppematerjalid:

<http://www.kliinikum.ee/psyhhiaatriakliinik/>

Diagnostilised süsteemid ja klassifikatsioonid

- **RHK - Rahvusvahelise haiguste klassifikatsiooni 5. ptk (WHO)**
 - **põhiversioon - diagnostilised juhised (1992)**

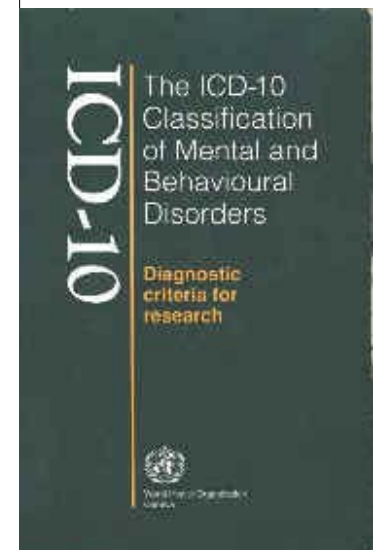
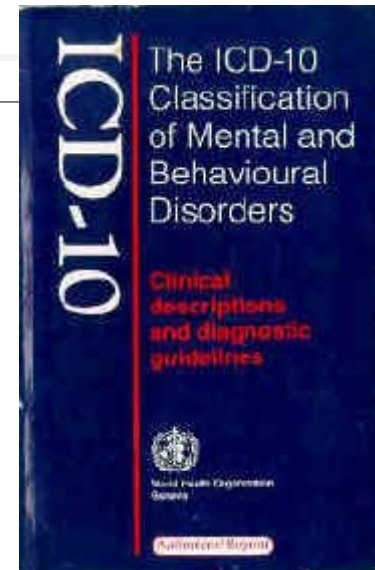
The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders. Clinical descriptions and diagnostic guidelines. WHO, 1992, 362 lk.

 - eestikeelsed versioonid 1993, 1995, 1999
 - kasutusel psühhiaatrias 01.01.1994
 - TÜ Psühhiaatrikliinik: <http://www.pk.cut.ee/>
 - **teadusversioon - diagnostilised kriteeriumid (1993)**

The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders. Diagnostic Criteria for research. WHO, 1992, 248 lk. (ICD-10/RC)

 - osaliselt tõlgitud psühhiaatrikliiniku koduleheküljel
 - **esmatasandi versioon - limiteeritud haiguskategooriate arvuga**
- **DSM-IV - Psüühikahäirete diagnostiline ja statistiline käsiraamat (APA, 1994)**

American Psychiatric Association (1994). Diagnostic and Statistical Manual of mental disorders (4th edition)

RHK-10 Psüühikahäirete põhigrupid

- F0 Orgaanilised psüühikahäired
- F1 Psüühikahäired psühhoaktiivsed ainetest
- F2 Psühhoatilised häired /skisofreenia,
- F3 Meeleoluhäired
- F4 Ärevus-, dissotsiatiivsed ja somatoformsed häired
- F5 Söömishäired, unehäired, seksuaaldüsfunksioon
- F6 Isiksushäired
- F7 Vaimne alaareng
- F8 Spetsiifilised arenguhäired
- F9 Psüühikahäired lapse ja noorukieas

Lastepsühhiaatria

F0 Orgaanilised psüühikahäired RHK-10

Põhjused:

Ajuhaigused või kahjustused nagu

- Alzheimeri tõbi
- Vaskulaarne ajuhaigus
- Aju trauma
- Sclerosis multiplex
- Ajukasvaja
- Entsefaliit

jne. /dgn neuroloogia valdkond/

Düsfunksioon võib olla:

1. **Primaarne** – haigus/kahjustus tabab otseselt aju, kahjustused
2. **Sekundaarsed** – süsteemsed haigused, mis haaravad peaju kui üht paljudest organitest

Sündroomid:

- Dementsus
 - Deliirium
 - Amnestiline sündroom
-
- Orgaaniline luululine häire,
 - Orgaaniline katatoonia,
 - Orgaaniline hallutsinatsioon,
-
- Orgaaniline meeleoluhäire /depressioon, mania, BPH/
 - Orgaaniline ärevushäire
 - Orgaaniline dissotsiatiivne häire
 - KKFK
-
- Orgaanilised isiksushäired F07

F1 Sõltuvushäired (RHK-10)

Psühhoaktiivsed ained = uimastid = sõltuvust põhjustavad ained

Psühhoaktiivsed ained:

- F10.- Alkohol
- F11.- *Opiaadid*
- F12.- *Kannabinoidid*
- F13.- Rahustid või uinutid
- F14.- *Kokaiin*
- F15.- Muud *stimulaatorid* (k.a. kofeiin)
- F16.- *Hallutsinogeenid*
- F17.- Tubakas (nikotiin)
- F18.- Lenduvad lahustid
- F19.- Mitu või muud ained

Sündroomid

- F1x.0 Äge intoksikatsioon
- F1x.1 Kuritarvitamine
- F1x.2 Sõltuvus
- F1x.3 Võõrutussündroom
- F1x.4 Võõrutusseisund deliiriumiga
- F1x.5 Psühhootiline häire
- F1x.6 Amnestiline sündroom
- F1x.7 Residuaalne või hilise tekkega psüühikahäire

F2 Psühhoatilised häired

- Skisofreenia
- Äge psühhoatiline häire
- Luululine häire
- Skisoafektiivne häire

F3 Meeleoluhäired

Bipolaarne häire

Depressiivne episood / Korduv depressioon

Tsüklotüümia

Düstüümia

Korduv lühiajaline depressioon

F4 Ärevushäired

Foobiad

/agorafoobia, sotsiaalfoobia, lihtfoobia/

Paanikahäire

Generaliseerunud ärevushäire

Segatüüpi ärevushäired

Obsessiiv-kompulsiivne häire

Kohanemishäire

Äge stressreaktsioon

Posttraumaatiline stressihäire

F4 Dissotsiatiivsed häired

Dissotsiatiivset tüüpi

- Amneesia
- Fuuga
- (Psühhogeenne) Stuupor
- Transihäire

Konversiivset tüüpi /DSM - somatoformsed häired/

- Motoorsed häired
- Krambid
- Sensoorsed häired

F4 Somatoformsed häired

- Somatisatsioonihäire
- Hüpohondria
- Somatoformne vegetatiivne düsfunktsioon
- Püsiv somatoformne valu

F5 Söömishäired, unehäired ja seksuaaldüsfunksioon

- Söömishäired
 - *Anorexia nervosa*
 - *Bulimia nervosa*
- Unehäired
 - Insomnia
 - Hüpersomnia
 - Une-ärkveloleku rütmihäired
 - Somnambulism
 - *Pavor nocturnus* e. unepaanika
 - Uneärevushäire
- Seksuaaldüsfunksioonid

Psühhopatoloogia

Psüühikahäirete sümptomid avalduvad:

- käitumises
- subjektiivsete elamustena

Psüühikahäirete sümptomid väljendavad hälbeid psüühilistes funktsioonides:

- teadvus, kognitiivne f., emotsioonid, intellekt jne.

Aju funktsioonid

- psüühilised
- motoorsed
- vegetatiivsed

Psüühikahäirete avaldumise tasemed

- **Sümptom** - väljendab haigusliku iseloomuga üksikhälvet psüühilises funktsioonis (nt. meeleolu alanemine, hallutsinatsioon)
- **Sündroom** - enamus psüühilisi haigusi ei avaldu üksiku sümptomi, vaid teatud sageli koosinevate sümptomite kogumina;
nt. **depressioonisündroom** (meeleolu alanemine, energia vähenemine, rõõmutunde kadumine, lootusetus, süütunne jne),
maniasündroom (meeleolu ja aktiivsuse kõrgenemine, energia lisandumise tunne jne), **hallutsinoosisündroom** (elavad verbaalsed kuulmishallutsinatsioonid, ärevushirmutunne jne).
- **Psüühikahäire**
- **Haigus**

Sümptomeid võib liigitada

- 1) Psüühiliste funktsioonide alusel**
teadvus, tajumine, mõtlemine, emotsioonid,
mälu, intellekt, muud (käitumuslikud) sümptomid;
- 2) Positiivsed ja negatiivsed sümptomid;**
- 3) Psühhoootilised ja mittepsühhoootilised sümptomid.**

Psüühikahäirete sümptomitest võib lugeda veel:

- **J. Saarma. Psühhopatoloogia. Tartu, 2000**
- **Kaplan and Sadock's Synopsis of Psychiatry**
- **Lexicon of Psychiatric and Mental Health Terms, 2nd ed., WHO, 1994.**
- **ICD-10 Classification of Mental and Behavioural disorders: Clinical description and diagnostic guidelines. WHO, 1992.**

Teadvuse seisund

(consciousness: state of awareness)

Füsioloogiliselt normaalsed kaks teadvuse seisundit:

- 1) ärkveloleku- e. virgeseisund:** isik on täielikult orienteeritud oma isikus, ajas, ruumis ja situatsioonis.
- 2) uneseisund:** teadvustatud tunnetus on väljalülitatud.

Teadvuse hägunemise (*clouding of consciousness*)

Raskusastmed:

1) obnubilatsioon, 2) somnolents, 3) soopor, 4) kooma.

1. verbaalse kontakti halvenemine ja katkemine

2. desorientatsioon (*disorientation*)

1) allopsüühiline desorientatsioon - ajas ja ruumis;
/millele viitavad sümptomite ebatäpne rekonstrueerimine
ruumilises ja ajalises suhetes või täielik mälulünk

2) autopsüühiline desorientatsioon - oma isikus;

3. nõutus, segasus

Deliiriumisündroom - teadvuse hägunemine koos segasuse, desorientatsiooni, ärevuse-hirmu ja psühhomotoorse rahutuse ning visuaalsete hallutsinatsioonidega

Teadvuse seisundid

Stuupor (*stupor*) - väliste stiimulite mittetajumine ja/või reaktsioonide puudumine neile (nt katatoonne skisofreenia). Stuuporit ei käsitleta tüüpilise teadvusehäire seisundina.

1. orgaaniline stuupor
2. katatoonne stuupor (katatoonne skisofreenia)
3. depressiivne stuupor
4. dissotsiatiivne stuupor

Transs (*trance*): teadvuse(häire) seisund, mis esineb hüpnoosi, dissotsiatiivse või religioosse ekstaasi korral. Transsi loetakse **(dissotsiatiivseks) häireks** juhul, kui see esineb inimese tegevust häirival viisil väljaspool religioosseid või muid kultuuris aktsepteeritud situatsioone.

Hüpnoos

Tajumishäired (*disorders of perception*)

Tajumine (*perception*) on tunnetusprotsess, mille käigus füüsilised ärritajad (valgus, heli, temperatuur jne) muudetakse informatsiooniks psüühilisel (teadvuse) tasandil.

Kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed tajumishäired

Kvantitatiivsed tajumishäired

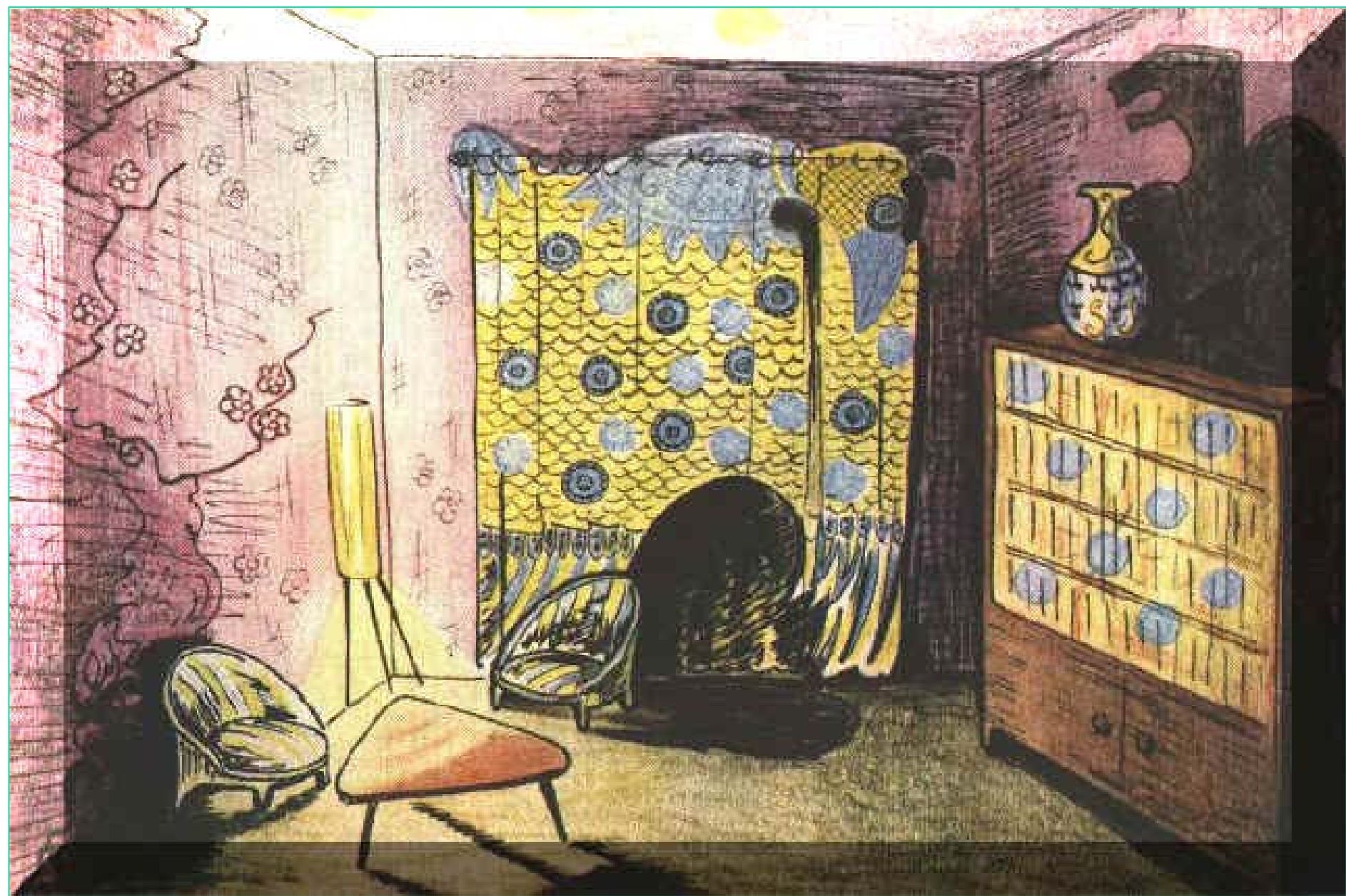
- **hüperesteesia** - sensoorse ärritusläve alanemine, ärritajate vastuvõtmise intensiivistumine (nt tugeva ärevuse korral)
- **hüpesteesia** - sensoorse ärritusläve kõrgenemine, ärritajate vastuvõtmise nõrgenemine (nt kergemate teadvushäirete korral)
- **anesteesia** - sensoorse ärritusläve kõrgenemine, ärritajate vastuvõtmise katkemine (nt kooma e. teadvusetuse korral)

Kvalitatiivsed tajumishäired

Meelepetted ja psühhosensoorsed häired

- Meelepetted** - tajuelamus ei vasta tegelikkusele (erinevalt kujutlustest ei teadvustata meelepetete puhul, et tegemist on subjektiivsete elamustega);
- **illusioon e. eksitaju** (*illusion*) - on tegeliku objekti moonutatud tajumine;
nt. vaasi varju seinal tajutakse ähvardava loomana;
 - **hallutsinatsioon** (*hallucination*) - tajuelamus, mis ei seostu väliste ärritajatega (objektidega). Hallutsinatsioonidele võib kaasuda luululisi tõlgendusi (nt tajutakse mürgilõhna, mida tõlgendatakse naabrite pahatahtliku kiusuna "lasevad mürgiauru läbi seina minu korterisse").

Hallutsinatsioonid

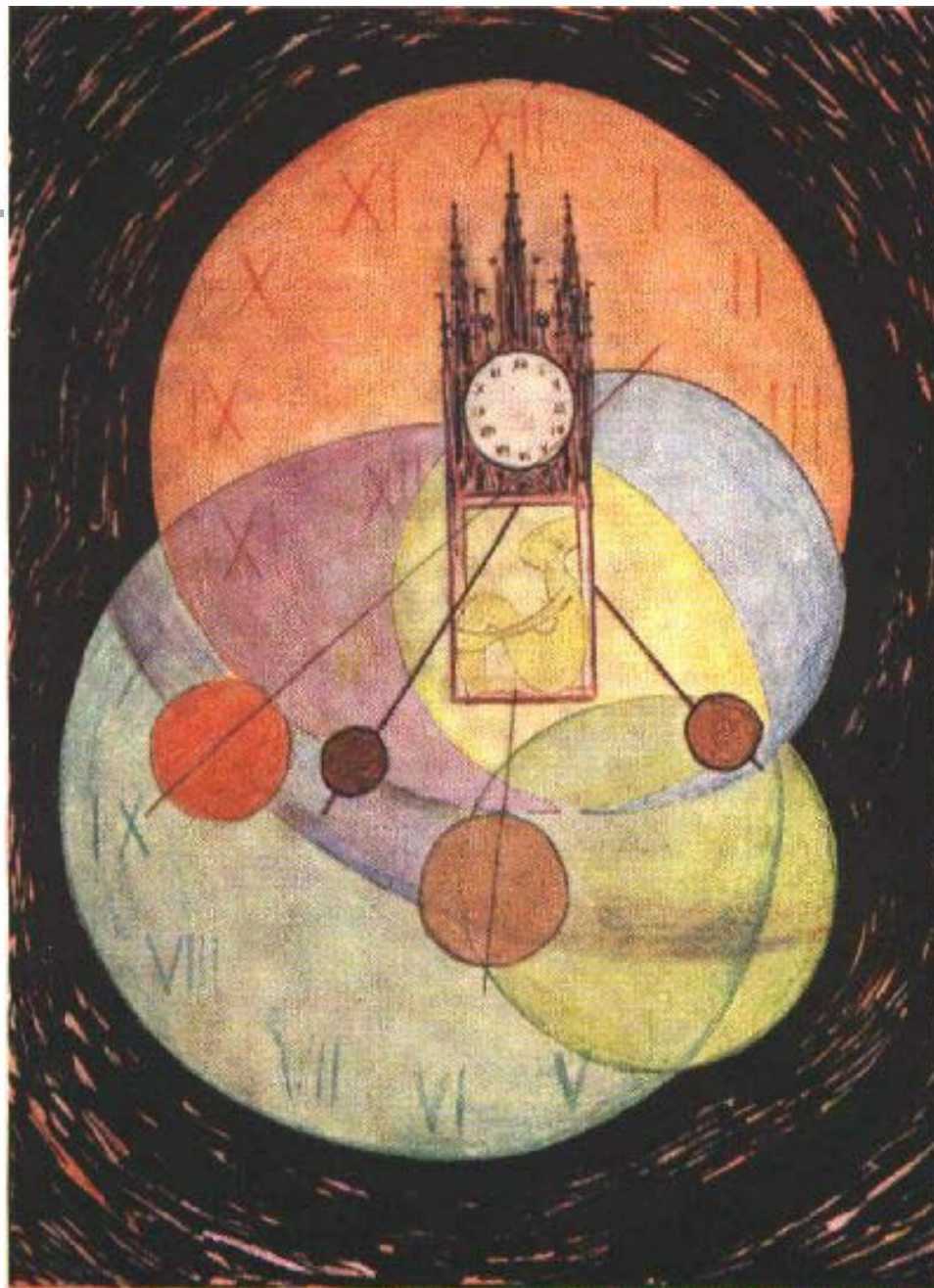
- 1) **kuulmishallutsinatsioonid** (*auditory h.*) - kuuldakse olematuid helisid, kõnet;
- 2) **nägemishallutsinatsioonid** (*visual h.*) - nähakse tegelikkuses olematuid objekte); teadvusehäirete korral nagu deliirium domineerivad nägemishallutsinatsioonid;
- 3) **haistmishallutsinatsioonid** (*olfactory h.*) - nt tuntakse "mürgilõhna"
- 4) **maitsehallutsinatsioon** (*gustatory h.*) - "toidul on mürgi maitse";
- 5) **puute- e. taktilised hallutsinatsioonid** (*tactile h.*) - nt. "ussid roomavad seljal" või tunne, nagu suu oleks karvu täis;
- 6) **vistseraalsed hallutsinatsioonid** - keha sisemusest pärinevad hallutsinatoorsed elamused.

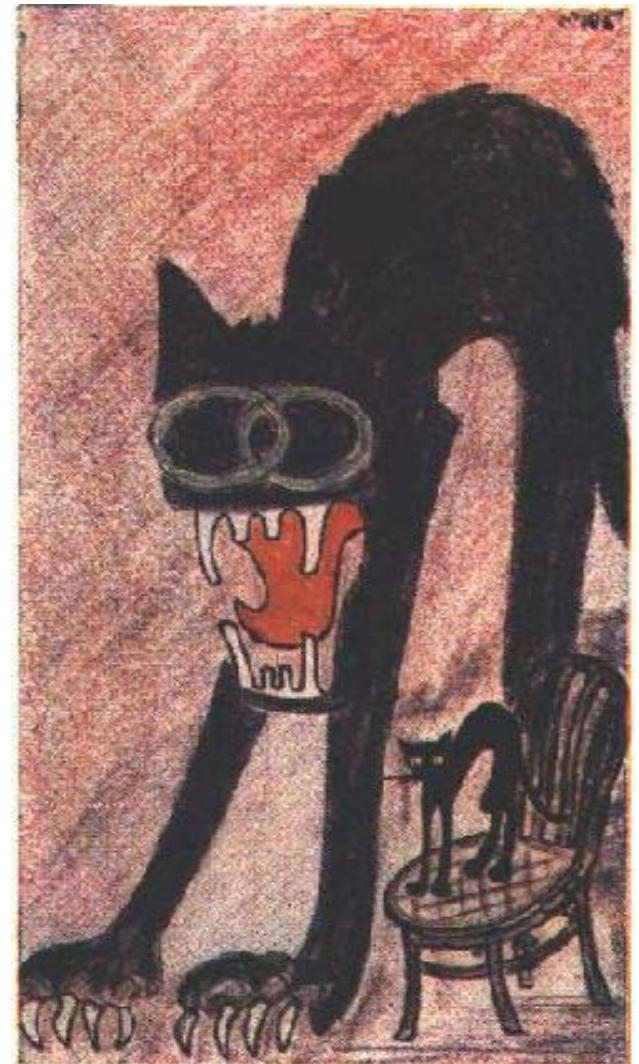
Hallutsinatsioonid

- 1) **hüpnagoogsed hallutsinatsioonid** (*hypnagogic h.*) - tekivad vahetult enne uinumist ja üldiselt ei ole haigusliku tähendusega, välja arvatud mõningad situatsioonid, nagu algav alkoholvõõrutusdeliirium;
 - 2) **hüpnopomiinsed hallutsinatsioonid** (*hypnopompic h.*) - tekivad vahetult pärast une lõppu ja üldiselt ei ole haigusliku tähendusega). Hüpnagoogsed ja hüpnopomiinsed h-d on tihedalt seotud REM-unega.
-
- 1) **tõelised hallutsinatsioonid** (meelepettelised elamused on sarnased tegelikkusega; nt kuuldakse inimesi kõnelevat ukse taga või nähakse tavalisi loomi),
 - 2) **pseudohallutsinatsioonid** (meelepettelised elamused, mis millegipoolest erinevad tegelikkusest).

Oneroidne seisund

Hallutsinatsioon

Psühhosensoorsed häired

Psühhosensoorsete häirete korral on häiritud kas üksikaistingute süntees terviklikuks tajuelamuseks või seostumine varasema kogemusega.

- 1. Agnoosia** (*agnosia*) - tajutavaid objekte ei tunta ära /agnoosia on enamasti seotud aju orgaanilise kahjustusega/;
- 2. Derealisatsioon:** (*derealization*) - häiritud on väliskeskkonnast pärit üksikaistingute süntees terviklikuks tajuelamuseks. Derealisatsioonielamus võib esineda joobes, aju orgaaniliste kahjustuste ja psüühikahäirete korral.
- 3. Depersonalisatsioon** (*depersonalization*): häiritud on sisekeskkonnast pärit üksikaistingute süntees terviklikuks tajuelamuseks (kehaskeemi häired, *senestopaatia*, "mina"-terviklikkuse tunnetuse häire). .

Derealisatsioon: (*derealization*)

- **luululine tajus**

(*delusional perception, delusional mood*) - ümbritsev maailm või teatud objektid omandavad erilise sära, salapära või tungivad muul viisil subjektiivses tajuelamuses esile.

- **ruumitaju häire**

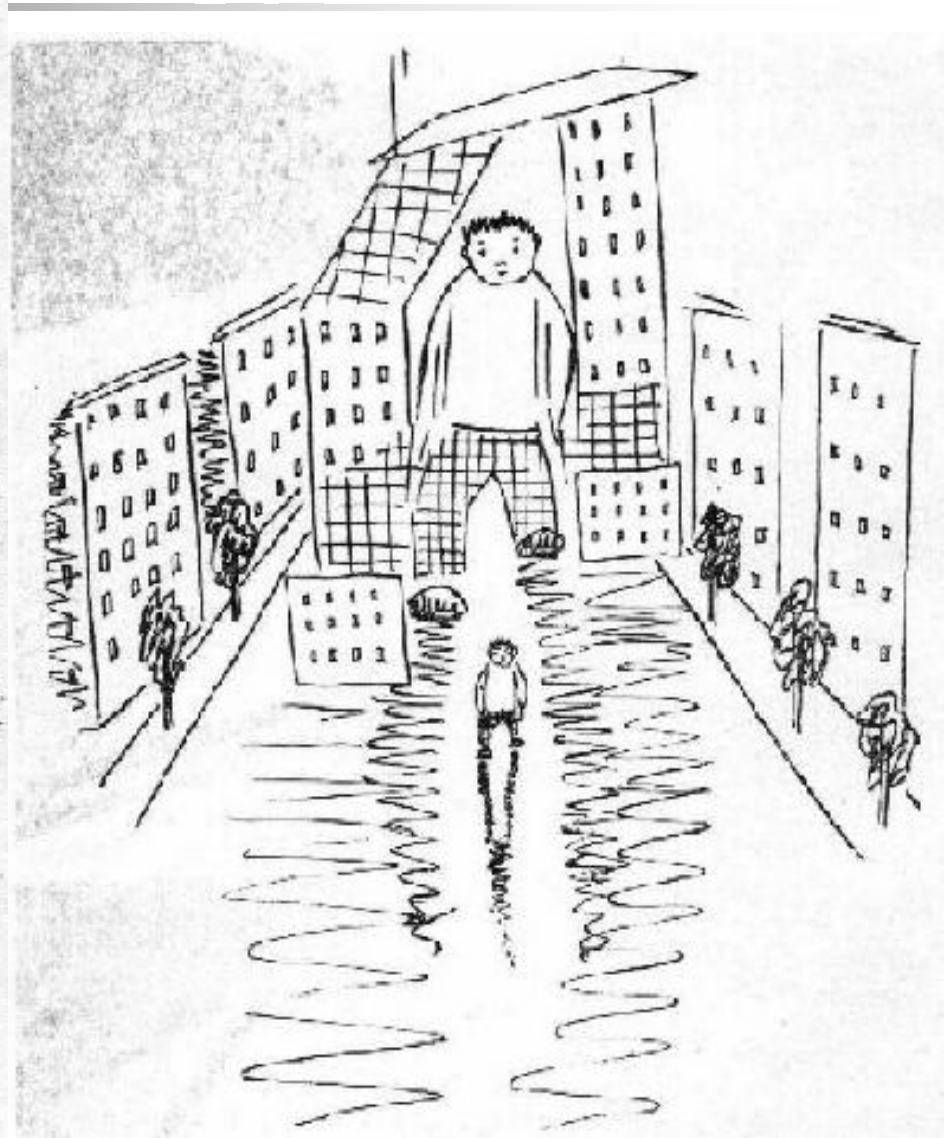
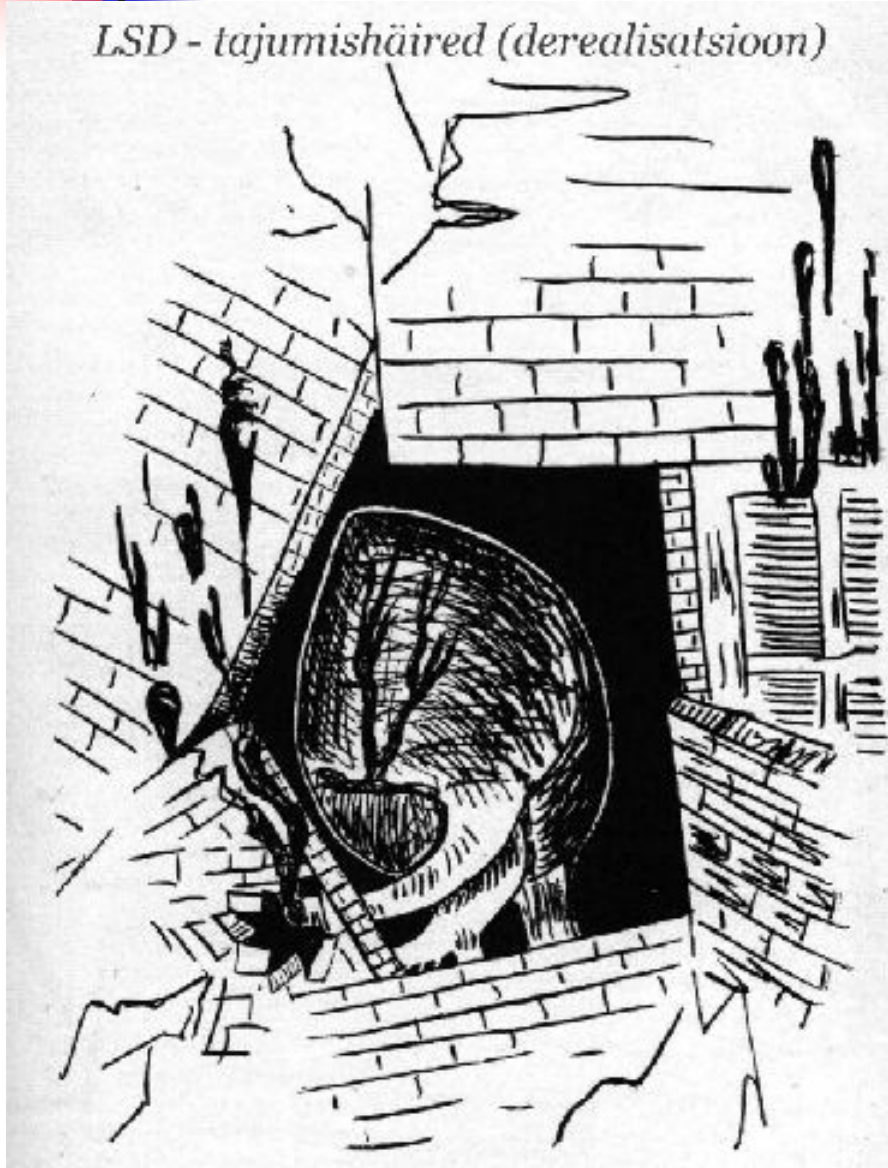
- **mikropsia** (*micropsia, lilliputian hallucination*) - objekte tajutakse tegelikkusest väiksemana
- **makropsia** (*macropsia*) (objekte tajutakse tegelikkusest suuremana)
- **värvitaju häirumine**

- **ajataju häired**

(sündmused kulgevad kiiremini või aeglasemana; nt kõik toimub nagu aegluubis)

Ruunitaju häired

LSD - tajumishäired (derealisatsioon)

Hallutsinoos e. hallutsinatoorne sündroom

- valdavalt kuulmishallutsinatsioonidega haigusseisund, millele sõltuvalt hallutsinatsioonide sisust lisandub ärevus, hirmutunne, psühhomotoorne rahutus ja muud erinevad sekundaarsed sümptomid.

[Deliiriumi korral (st teadvuse hägunemise) korral domineerivad nägemishallutsinatsioonid ja hallutsinoosi korral kuulmishallutsinatsioonid.]

- Hallutsinatoorne sündroom võib esineda
 - orgaanilise ajukahjustuse,
 - psühhoaktiivsete aine kasutamise (nt alkoholhallutsinoos)
 - skisofreenia.

Mõtlemise häired

(thought disorders, disorders of thinking)

Mõtlemine on eesmärgipärane ideede, sümbolite ja assotsiatsioonide vool, mis viib reaalsusele orienteeritud otsusteni

- **Mõtlemise vormilised häired**
(disturbances in form of thought)
- **Mõtlemise sisulised häired**
(disturbances in content of thought):

Mõtlemised vormilised häired

- **häired mõistete ja neid tähistavate sõnade kujunemises:**
 - mõistete väärastus e. sõna tähenduse moondumine -
 - neologism - uute sõnade moodustamine näiteks suvalistest silpidest
- **tempohäired:**
 - **tahhüpsühhism** - mõtlemisprotsessi kiirenemine (nt mania korral)
mõttemaru (*flight of ideas*)
 - **bradüpsühhism** - mõtlemisprotsessi aeglustumine (nt depressiooni korral)
 - **tõkestus** (*thought blocking*) - ootamatud mõtlemisprotsessi katkemised

Mõtlemised vormilised häired

Mõtlemise seoslikkuse häired:

- **ataktiline e. seosetu mõtlemine** (*loosening of associations*) - loogiliste seoste puudumine üldises mõttekäigus; esineb skisofreenia korral, äärmuslikul viisil väljendub nn "sõnasalatina"/(*word salad*)
- **katkendlik e. inkoherentne mõtlemine** (*incoherence*) - mõtlemine, mis ei ole teistele arusaadav; täielikult desorganiseeritud mõtlemine; sõnadel puudub igasugune loogiline seos
- **sümbolistlik mõtlemine**
- **resoneerne mõtlemine** - õõnes, tühi mõttetegevus
- **autistlik mõtlemine** (*autistic thinking*) - mõtlemine, mis on suunatud sisemaailma elamustele
- **dereistlik mõtlemine** (*dereism*) - loogikale ja reaalsusele mittevastav vaimne tegevus

Mõtlemised vormilised häired

Mõtlemise sihipärasuse häired:

- **patoloogiline üksikasjalikkus** (*circumstantiality*) - mõtlemine on muutunud tarbetult detailseks
- **laialivalgusus** - mõttekäik kaldub pidevalt sujuvalt kõrvale ebaoluliste teemade juurde
- **stereotüüpsus**: ühetaoliste sõnade ja fraaside tarbetu kordumine mõtlemises; mõtlemise stereotüüpsus võib avalduda ka korduvate ja mõttetute sümbolitena kirjades, joonistustes ja mujal
 - **verbigeratsioon** (*verbigeration*) - teatud sõnade, fraaside mõttetu kordamine;
 - **perseveratsioon** (*perseveration*) - üldiselt edasiliikuvasse mõttekäiku lükkuvad korduvalt ühetaolised fraasid, mis enamasti on seotud esmase stiimuliga (küsimusega, vestlusteemaga)

Mõtlemise sisulised häired (*disturbances in content of thought*):

- **sund- e. obsessiivne mõte** (*obsession*)
- **foobia (*phobia*)** - teatud väliste situatsioonide või objektide ülemäärane kartmine (e. ülemäärane ärevus, mis tekib teatud situatsioonide või objektide toimetel, mis tegelikult ei ole ohtlikud):
 - agorafobia (*agoraphobia*);
 - sotsiaalfoobia (*social phobia*);
 - liht- e. spetsiifiline foobia (*specific phobia*)
- **ülekaalukas mõte/idee** (*overvalued idea*) - ekslik veendumus, mis on vähem püsivam kui luulumõte.
- **luulumõte** (*delusion*) - tegelikkusega olulisel määral vastuoluline ekslik veendumus, mis üldjuhul ei allu korrektsioonile

Luulumõtted

- **depressiivne luul** -
alaväärsusluul, väiksusluul, vaesusluul, hüpohondriline luul, füüsilise puude luul, eitus- e. nihilistlik luul, huku- e. katastroofiluul, enesesüüdistusluul, patuluul)
- **suurusluul** (*delusion of grandeur, grandiose*) -
võimekusluul, võimuluul, rikkusluul, missiooniluul, reformaatorlusluul, leidurlusluul, kõrge päritolu luul, seksuaalse külgetõmbe luul)
- **paranoiline luul** (*paranoid, persecutory*) -
tähendusluul, suhtumislul, avatusluul, jälitusluul, süüdistusluul, hüljatusluul, tagakiusamislul, kahjustusluul, mürgistusluul, mõjustusluul, instseneeringuluul, intermetamorfoosiluul, teisikuluul, kiivusluul, erootiline luul)

Luulu ulatus ja süstematiseeritus

- **Luulu ulatus:**
 - 1) olmeluul
 - 2) laiahaardeline luul
 - 3) kosmiline luul

- **Luulu süstematiseeritus:**
 - 1) isoleeritud luulumõte
 - 2) fragmentaarne luul
 - 3) süstematiseeritud luul

Kõnehäired (*disturbances of speech*)

- düsartria (*dysarthria*)
- kogelemine (*stuttering*)
- düsprosoodia (*dysprosody*) - kõnele normaalselt omase meloodia kadumine;

- motoorne afaasia (*motor aphasia*) - säilib sõnadest arusaamisvõime, kuid kõne on sügavalt häiritud (Broca afaasia, ekspressiivne afaasia)
- sensoorne afaasia (*sensory aphasia*) - aju orgaanilisest kahjustusest tingitud sõnadest arusaamise võime kadumine
- amnestiline afaasia (*anomia; amnesitic aphasia; nominal aphasia*) - raskused objekti tähistava õige sõna leidmisel.

Emotsioonid e. tunded

Emotsioon - afekti ja meeleoluga seotud kompleksne subjektiivne elamus koos psüühiliste, somaatiliste ja käitumuslike komponentidega.

- Emotsioonid on indiviidi kaasasündinud omadused. e. võime tunda rõõmu, viha, hirmu, kurbust, häbi, süütunnet jne ei ole omandatud
- Tulenevalt situatsiooni tähendusest tekkivad **positiivsed** (rõõmu-, rahulduse-, heaolutunne) või **negatiivsed tunded** (ärevus, hirm, kurbus, süütunne, viha, häbi).
- Hinnang stiimulile sõltub omandatud reeglitest, veendumustest ja uskumustest (**omandatud kognitiivsed skeemid**) ning sõltuvalt hinnangust võib väljenduda samaaegselt mitme tundena (kurbus-, süü-, viha- ja hirmutunnetena)

Tundeeluhäired

Muutused emotsionaalses reaktiivsuses

Hüpopaatia (*blunted affect - restricted affect*) - tuimenenud emotsionaalsus. Emotsionaalse reaktiivsuse alanemine.
[residuaalne skisofreenia]

Apaatia (*flat affect, apathy*) - ** erapooletu, ükskõikne ja osavõtmatu emotsionaalne toon.
Emotsionaalsete reaktsioonide puudumine.
[residuaalne skisofreenia]

Afektlabiilsus (*labile affect*) - väliste stiimulitega nõrgalt või mitte seotud, ootamatud ja kiired muutused emotsionaalses toonis; emotsionaalse reaktiivsuse kõrgenemine.
Nt kõrgenenud ärrituvus ja vihapursked tühistel põhjustel
[nt. orgaaniline isiksushäire]

Emotsionaalne inadekvaatsus (*inappropriate affect*) - emotsioonide mittevastavus ideede, mõtete või kõnega.
[skisofreenia]

Ambivalents (*ambivalence*) - kahe vastandliku emotsiooni koosinemine mingi kindla nähtuse suhtes kindlal ajamomendil.
[skisofreenia]

Meeleolu (*mood*)

- püsiv emotsioon, mida isikud subjektiivselt kogevad ning avaldavad ja mis on täheldatav ka teiste poolt; näiteks kurvameelsus või viha.

Eutüümne meeleolu (*euthymic mood*) - normaalne meeleolu, s.t ülemääraselt kõrgenenud (maniakaalse) või alanenud meeleolu(depressiivse) puudumist.

Aleksitüümia - võimetus või raskused emotsioonide kirjeldamisel või teadvustamisel.

Meeleolu muutused. Alanenud meeleolu

Lein või mure (*mourning or grief*) - reaalsele kaotusele kohane kurvameelsus (sadness)

Depressioon (*depression*) - e. haiguslik kurvameelsus. Sündroom, mis ei piirdu ainult meeleolu alanemisega (vt. ****depressiooni sündroom**)

Düsfooria (*dysphoric mood*) - pahur, rahulolematu meeleolu

Ärrituv meeleolu (*irritable mood*) - kergesti ärrituv ja vihastuv. Viha vallandumislävi on alanenud.

Labiilne meeleolu (*mood swings, labile mood*) - meeleolu kõikumine eufooria ja depressiooni või ärevuse vahel.

Anhedoonia - huvide ja rõõmutunde kadumine ning eemaldumine kõikidest regulaarsetest meeldivatest tegevustest.

Üks sagedasemaid depressiooni tunnuseid on

huvide ja rõõmutunde kadumine (st nõrgenenud võime kogeda positiivseid emotsioone).

Depressiooni sümptomid (RHK-10)

Põhisümptomid:

- alanenud meeleolu
- huvide ja elurõõmu kadumine
- energia vähenemine

Lisasümptomid:

- tähelepanu ja kontsentratsioonivõime alanemine
- alanenud enesehinnang ja eneseusaldus
- süü- ja väärtusetustunne
- trööstitu ja pessimistlik suhtumine tulevikku
- enesekahjustuse või suitsiidimõtted või -teod
- häiritud uni
- isu alanemine

Kehalised vaevused depressiooni korral:

- anoreksia - isutus;
- hüperfaagia - söögiisu suurenemine;
- insomnia - uinumisraskused, katkendlik pindmine öine uni ja/või liigvarajane ärkamine hommikul;
- hüpersomnia - liigunisus; une kestuse ja virgumisperioodi pikenemine;
- meeleolu ööpäevased muutused - enesetunne on regulaarselt halvem hommikul, vahetult pärast ärkamist ja paraneb päeva jooksul;
- alanenud libiido;
- kõhukinnisus;

Vt RHK-10 depressiooni "somaatilised sümptomid"

Kõrgenenud meeleolu (*elevated mood*)

Hüpertüümia (mittehaiguslikult kõrgenenud meeleolu)

Mania - sündroom, mis ei piirdu üksnes meeleolu ülemäärase kõrgenemisega.

- hüpomania, mania, psühhoootiline mania

Euforia - intensiivne ülev meeleolu koos kõrgenenud enesehinnanguga (nt. alkoholjoove)

Ekstaas - kõrgenenud meeleolu, mis võib esineda dissotsiatiivsete häirete või religioossete talituste ajal.

Ärevus

Ärevus (*anxiety*) - kartusetunne, mis on põhjustatud välise või sisemise ohu ootusest, s.t reaalne ja teadvustatud ohustiimul aktuaalselt puudub.

Hirm (*fear*) - ärevus, mis on põhjustatud identifitseeritud ja reaalse ohustiimuli poolt.

** Ärevussündroom /Ärevushäired/Ärevuse sümptomid

Vabalt lainetav ärevus (*free-floating anxiety*) - püsiv, fokuseerimata hirm, mida ei saa seostada ühe kindla idee, objekti või situatsiooniga.

Paanika (*panic*): äge, episoodiline, intensiivne ärevushoog koos väga tugeva kartuse ja vegetatiivsete sümptomitega (tugev ärevushoog).

Ärevuse sümptomid

Psüühilised:

- Pingetunne, rahutus, võimetus lõõgastuda
- kergesti ehmumine tühistel põhjustel
- ülemäärane muretsemine
- keskendumisraskused
- kõrgeenenud erutuvus ja ärrituvus
- hirm kaotada kontroll enese üle
- *derealisatsioon-
depersonalisatsioon*

Somaatilised:

- südame kloppimine
- higistamine
- värisemine, vappumine
- suukuivus
- hingamisraskused (lämbumistunne, õhupuudustunne)
- valud või düskomfortitunne rindkeres
- iiveldustunne või ebameeldiv tunne kõhus (abdominaalne distress)
- lihaspinge ja lihaspingega seotud valud
- kuumad ja külmad hood
- tuimusetunne või surinad
- pearingluse-, ebakindlustunne
- tükitunne kurgus, neelamisraskused

Muud emotsioonid

- **Häbitunne**
- **Süütunne**
- **Viha**
- **Kadedus**

Motoorne käitumine (*motor behaviour; conation*)

Inimese psüühilise tegevuse osa, mis hõlmab impulsse, motivatsioone, tunde, instinkte, ihasid jne., mis väljenduvad käitumise ja mootorika vahendusel.

Kajanähud - motiveerimatu liigutuste, kõne, miimika jne jäljendamine.

Katatoonia (*catatonia*) - motoorne anomaalia, mida võib kohata nn mitteorgaaniliste psüühikahäirete korral (vastandina teadvusehäiretele ja mootorika muutustele, mis on sekundaarsed orgaanilisele patoloogiale).

- **katalepsia** (*catalepsy*) - üldine termin liikumatu poosi kohta, mida kehvast säilitatakse.
- **katatoonne rahutus** (*catatonic excitement*) - kõrgeenenud sihitu motoorne aktiivsus, mis ei ole mõjustatav väliste ärritajate poolt; võib avalduda väga varieeruva intensiivsusega üksikutest impulsiivsetest liigutustest juhitud agressiivse käitumiseni.
- **katatoonne stuupor** (*catatonic stupor*) - märkimisväärselt aeglustunud motoorne aktiivsus kuni täieliku liikumatuseni, mis jätab mulje, nagu ei oldaks teadlikud ümbritsevast.
- **Katatoonne rigiidsus** (*catatonic rigidity*) - 'vabatahtlik' rigiidne poos, mida säilitatakse, vaatamata teiste püüetele seda muuta.
- **Katatoonne poos** (*catatonic posturing*) - 'vabatahtlik' ebakohane või veider kehaasend, mida säilitatakse pikema aja vältel.
- **Vahajas paindlikkus** (*waxy flexibility; cerea flexibilitas*) - isikut võib panna asendisse, mida säilitatakse pikema aja vältel; uuritava jäseme liigutamisel jääb mulje, nagu see oleks valmistatud vahast.

Motoorne käitumine

- **Negativism** (*negativism*) - motiveerimatu vastuseis liigutamise või korralduste täitmise suhtes (aktiivne, passiivne)
- **Katapleksia** (*cataplexy*) - ajutine lihastoonuse kadu või nõrkustunne, mida vallandavad väga erinevad emotsionaalsed seisundid (enamasti esineb koos narkolepsiaga)
- **Stereotüüpia** (*stereotypy*) - teatud tegevuste või ütluste pidev kordamine
- **Maneersus** (*mannerism*) - eesmärgipäratud, harjumuslikud ja tahtmatud liigutused
- **Mutism** (*mutism*) - kõnetus ilma struktuursete (orgaaniliste) muutusteta ajus
- **Ambitendents** - vastandlikud impulsid käitumises

Ülemäärane aktiivsus (*overactivity*) - (= hüperbuulia)

Psühhomotoorne rahutus (*psychomotor agitation*) -
ülemäärane motoorne (ja kognitiivne) aktiivsus, tavaliselt
mitte produktiivne ja väljendab tugevat sisemist pinget
(ärevust).

- maniakaalne
- katatoonne
- hebefreenne
- hallutsinatoorne
- luululine

Tikk (*tic*) - tahtmatu spastiline motoorne aktiivsus

Grimasseerimine

Treemor, atetoos, tahhükineesia

EPS-häired

**** Akatiisia** (*akathisia*) - väljendub subjektiivsetes vaevustes nagu

- seesmine rahutus, ärevuse- ja pingetunne,
- võimetus relakseeruda,
- sund pidevalt liikuda,
- kärsitus ja motoorne püsिमatus (tammumine, võimetus rahulikult istuda, keha liigutamine ette-taha, korduvad liigutused kätes ja jalgades).

**** Düstoonia - seisund, mille korral võivad esineda:**

- lihasgruppide vastutahtelised kontraktsioonid;
- ebatavalised poosid;
- ebanormaalne kaela ja/või jäsemete asend;
- keele protrusioon, tortikollis, trism;
- larüngeaalne ja farüngeaalne konstriktsioon;

**** Parkinsonisündroom**

- bradükineesia, treemor, lihasrigiidsus

Hüpoaktiivsus

(*hypoactivity; hypokinesis*) - hüpobuulia

Psühhomotoorne pidurdus (*psychomotor retardation*) - alanenud motoorne ja kognitiivne aktiivsus. **Mõtlemise (assotsiatiivse tegevuse), kõne ja liigutuste nähtav aeglustumine** ning vähesus.

Hüpomiimia, amiimia

Hüpokineesia, bradükineesia, akineesia

Abuulia (*abulia*) - nõrgenenud või peaaegu kadunud siseaie (*impulse*) tegutsemiseks ja mõtlemiseks.

Mälu (*memory*)

Mälu on aju võime informatsiooni vastu võtta, säilitada ja reprodutseerida.

- **amneesia** e. mälulünk (*amnesia*)
 - osaline (*partial*)
 - täielik (*total*)
 - anterograadne e. edasihaarav mälulünk (*anterograde*)
 - retrograadne e. tagasihaarav mälulünk (*retrograde*)

Paramneesia (*paramnesia*) -

- **pseudoreminestsents** - sündmustiku reprodutseerimisel täiendatakse seda detailidega, mis tegelikult on seotud mingite teiste sündmustega
- **krüptomneesia**
 - võõrandav k. - oma isiklik kogemus muutub reprodutseerimisel võõraks (loetuks või teiste poolt öelduks);
 - assotsieeruv k.- võõras kogemus muutub inimese arvates tema enese kogemuseks või loomingu tulemuseks.
- **konfabulatsioon** (asendav ja fantastiline) - terve sündmustiku reprodutseerimine ekslikes ajalistes ja ruumilistes seostes.

Intellekt (*intelligence*)

Intellekt on võime aru saada, mäletada, mobiliseerida ja konstruktiivselt integreerida varem õpitut uutes situatsioonides

Intellektihäired

- (1) **vaimne alaareng** viitab sünnipäraselt madalale intellektuaalsele võimekusele
 - (2) **dementsus** e. intellekti tagasilangus
-